

KAIROS ve KHRONOS

Metin Bobarođlu

Deđerler konusunu farklı bir boyutu ile ele alırken birçok yönden bakıyoruz değerlere; felsefeden bakıyoruz, bilimden bakıyoruz; sanattan, modern dünyadan, çağdaş yaşamdan, geçmişteki toplumların ekinlerinden bakıyoruz. Her anlamda bilgilenmeye ve onları karşılaştırmaya çalışıyoruz, zaman zaman da “Kadim Bilgelik” üzerine vurgu yapıyoruz. Biraz kendi hazinemizin, üzerine oturduğumuz kültürün farkına varalım diye “Anadolu Bilgeliđi” deyimini çoğu zaman “Kadim Bilgelik” deyimini yerine kullanıyorum. Anadolu bir kültürler beşliği, uygarlıklar beşliği ve içinde gerçekten çok zengin bir değerler sistemi var; onu keşfedelim, ortaya çıkartalım diye böyle kullanıyorum. Çok vurgu yapınca sanki Anadolu coğrafyasıyla sınırlı oldu, giderek öyle anlaşılmağa başlandı.

“Kadim” kavramı eski demek değildir; belli bir dönem ve mekânla sınırlı olmayan bir kavramdır. Grekler iki zaman tanrısından söz ederler: *Kairos* ve *Khronos*. *Khronos* tarihin tanrısıdır –kronoloji kavramı ondan doğmuş– tarih içindeki olayların tanrısı ve Zeus’un babasıdır. Zeus *Khronos*’tan doğdu; zamandan doğdu yani tarihsel. Bir de *Kairos* var, biliyorsunuz; o da zaman tanrısı mitolojide, ama *Kairos*, *Khronos* gibi tarihin içine girmez, tarihte yaşayan bir tanrı değildir. *Kairos* bizim kadim bilgelikte “an” dediğimiz bir zamanı anlatır; “an” bir nokta ama geçmiş, gelecek, şimdi onda gizlidir, kadim *Kairos*’un zamanıdır.

Zamanla ilgili kavramlar vardır: an, zaman, dehr, vakt, vetire gibi. *An zâtî*, *zaman* sıfatî, *dehr* zuhurla ilgili, *vakt* olgusal, *vetire* süreçle ilgili zaman kavramlarıdır.

Kadim bilgelik yaşanmışın bilgisiyle ilgilidir; insan yaşamamışsa neyi anımsayacak? Bir sözcük bir sözcüğü çağrıştıracaktır, ama bir hâl yoksa sizde onu nasıl çağrıştıracaktır? Şefkati hangi kitaptan öğrenebilirsiniz, mümkün mü? Sözcüklerle hâllerin buluştuğu bir dilden söz ediyorlar. Kurân’da “tefsir” vardır: âyetleri olaylarla ilişkilendirerek, betimleyerek anlama ilmi (*Khronos*’a ait). Bir de “tevil” vardır; tevil ilmi hiçbir olaya gönderme yapmaz, *Kairos*’un dünyasıdır; âyân-ı sabitelerle, arketiplerle, doğanın cevherleriyle, insan varlığının özleriyle ilgilidir. Tevil, etimolojik bir yöntemle kelimelerin köküne giderek anlam üretme ilmidir; zaman ötesi bilme, çünkü her varlık kendini hâl diliyle ifade eder. Tevil ontolojik bir ilimdir.

Zikir ne demektir? İki anlamı var: birisi tekrar demek, ikincisi anmak, hatırlamak demek. “Hatır” kavramı başlı başına “vahiy” denen sistemin bir unsurudur, çünkü zikretmek hatırlamaktır. Kadim bilge Platon’un da “idea”ların hatırlanmasıyla ilgili bir yaklaşımı var, biliyorsunuz. İdea’lara, “âyân-ı sabite” olarak İbn-ül Arâbî’de, “esma-ül hüsnâ” (güzel isimler) olarak Kurân-ı Kerim’de rastlıyoruz. Onlar öğrenilmezmiş, hatırlanmış, neden? Çünkü bunlar insanın varoluşunun sıfatları, nitelikleridir (fitrî). Her ismin (vird; mantra) düşüncedeki sesi bir kuvvet ve bir enerji taşıyor, insanda var olan yetileri açığa çıkarıyor, böylece âyet (delil) niteliği kazanıyor, kelime hâlde bitişiyor. *Logos*’un bir anlamı da budur: hâl taşıyan bilgi. Herakleitos’taki *logos*, bu anlattığım bütün hikâyeyi anlatır.

Kadim bilgeliğin önemli kaynaklarından biri Hermes (İdris) Trimegistes'tir (üç kez bilge). Hermes üç âlemi tevhid eder: semavî (*Aton*), arzî (*Atum; Atom*), ruhî (*Amon*). Sen kalbindeki *Amon'a* kavuşursan, *Ra* (nur) bir çağlayan gibi her yeri kaplar (*Amon-Ra*). Anımsayalım, Kurân-ı Kerim'de "*Allahu nûrus semâvâti vel arz*" (Allah yerlerin ve göklerin nurudur, Nûr: 35) demiyor mu? *Am* sevgi demek; *Amrak* sevimli; *Amor* *Amon-Ra'dan* gelir yani aşk; *On* kozmos, varlık; *Am-On* kozmik sevgi, varlık sevgisi; *Ra* nur; *Am-On-Ra* kozmik sevgi güneşi; *Ra-Abba* nur baba.

Burada tevhid *Ra* (nur) ile olanaklıdır: *Aton-Ra, Atum-Ra, Amon-Ra*; görüldüğü gibi *Ra* ortak terimdir. *Rabb (Ra-Abba)* rabıtayı (*religare*) yapan yani kozmik varlıkları tevhide (birliğe) getirendir; *Ra* nur, sevgi'dir. *Ra'ya* kavuşan Varlık bütünlüğüne kavuştu demektir, artık onun ilâhî olmaz (*lâ ilâhe*), orası "sükûn" mertebesidir (kimsenin dönmez dili), orada "sekine" vardır.

Allah'ın kitabını okuyoruz –başka bir kitap yok– yani doğa kitabı. Doğa değişik enerji katmanlarında oluşuyor, bu katmanların her birinde bir enerjinin dönüşümlerini gözlüyoruz. Bu dönüşümlerde, bütün bu katmanlarda olan *logos* her birinde ayrı bir ilke ile yasalaşır, ama hepsinin birliği *Ra'dır*.

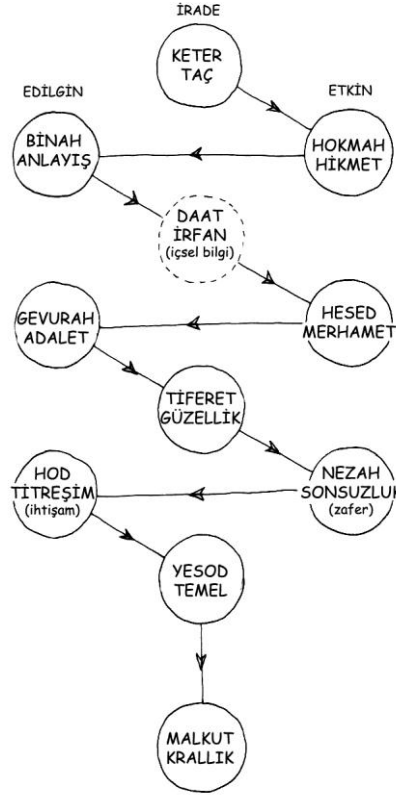
Kadim bilgeliğin Hermetik versiyonu –Yahudi Tasavvufu– Hz. Musa ile Mısır'dan çıkmış, birkaç aşamadan sonra yine Mısır'a dönmüş ve İskenderiye'de Philon'un öğretilerinde dışavurulmuştur. Bir sonraki dönemde Endülüs'te oluşan *Kabbala* ve *Zohar* öğretisi daha sonraki tasavvuf akımlarını derinden etkilemiştir. Yahudi tasavvufuna "hidayet tasavvufu" da denir; Hüda – Hâdi – Hidayet, buna bağlı olarak Yahudi "hidayete eren" demektir. Tarihte Yahuda sıptıyla karıştırılarak Yahudi bir kavmin adı sanılmıştır ve bugün de böyle bilinmektedir.

"Yaşam Ağacı"nda her küre *sphere* olarak adlandırılır (İbranicesi *sefira*) ve yaşam ağacının semavî yanındır; onun için yıldızlarla simgeleştirilmiştir. Semavî, ama bu semavî gök demek değildir. Kurân-ı Kerim'de ya da Arap dilinde "feza" gök demektir, "sema" değil. "Feza" dediğiniz zaman bildiğiniz göktür, ama "sema" sözcüğü *semî*'den gelir ve *semî* duymak, işitmek demektir. "*Şema İsrâel, Adonai Elohim, Adonai Ahad*" (İşit ey İsrâel, Rab Allah'tır, Rab Tektir.) "İsmail" sözü de oradan gelir: *şmail* duymak, işitmek, vahiydir; bu işitmek semavî düzen içinde yani *semîna*'dan gelir.

Şimdi, ağacın incelemesine geçelim: *Keter* (yaşam ağacında en üstteki küre) taç demek. Bu *Keter* noktasında Musa peygamberi anımsatayım size: "Ben olan Ben – *Ehye aşer Ehye*" demişti Hz. Musa; bu, özdeşlik ilkesidir. En üstteki sefira, *Keter*, taç, "Ben olan Ben": Tacımız bu, Süleyman'ın krallık tacı bu. Hani, Hz. Musa Sina Dağı'nda (Horeb) Rabbine sordu, dedi ki: "*Ya Rab, gittiğim zaman kavm bana soracak. Seni kim gönderdi? Ben onlara ne diyeceğim?*" Ve Rab ona dedi ki: "*Git onlara de; beni 'Ben olan Ben' gönderdi.*"

Yaşam ağacı hareketli bir sistemdir, böyle donuk bir şema değildir. Bu hareket *Zimzum* diye anlatılır ve "şimşek gibi" denir. *Zimzum* bir elektrik akışıdır ve bu elektrik akışı *Keter*'den *Malkut*'adır. Mâlik olma noktasına, mâlik olunan noktaya kadar bir doğasal açılımdan bahsediyoruz; tasavvufta buna inzâl (iniş) diyoruz. Doğa inzâl oldu, Allah'ın kitabı inzâl oldu.

İnzâl olmak, enerjinin en latif hâlimden yoğunluğa doğru gitmesi demek, hani diyordu ya Einstein: “Doğadaki nesnelere yoğunlaşmış enerjidir”; inmek, inzâl olmak, tenezzül etmek bu.

Üç sütundan bahsediliyor burada: orta sütun, sol sütun, sağ sütun. İniş sağ ve soldaki iki sütun üzerinden olmakta, çıkış (mirâc) ise orta sütundan. Bunun olabilmesi için, ağaçta noktalarla gösterilen ve boş olan bir küre var, diğerlerinin hepsi dolu, bu küre boş (Daat). Ağaçtaki küreleri saydığınız zaman on tane küre var, “on emir” bu on küre ile ilgili –şariat yani insan olmanın yasaları.

Malkut’tan çıkış (mirâc) olabilmesi için, Yesod’dan orta sütunu izleyerek Tiferet (güzellik; ahenk) üzerinden Keter’e çıkılacak. Yani insan, “Lâhût”undan, kendi en latif ışımından yoğunlaşıp inzâl oldu. Şimdi ise, kendi kitabını okuyacak, “Lâhût” a gidecek (rücû).

Keter’den Hokmah’a geldik; Hokmah bilgelik, hikmet demektir. Burada entelekt köprüsü – entelekyâ– üzerinden, “sırât-ı müstakim”den Binah’a (anlayış) geçilir. “Entelekyâ tanrısal görüşü yapan akıldır,” diyor Platon. Platon’un entelekyası, “Cebrail” yani zorunluğun akıldır. Binah yapı demek esasında, yapının olması için “anlama” diyoruz, anlayışa gelindiğinde yapının bilgisi şuura gelmiştir; hikmet, bilgelik o zaman açığa çıkar. Yahudi tasavvufunda da hikmet, bilgelik faal aklın işidir; “faal akıl” sürekli gelişen, değişen bir özneyi söyler. Binah anlayış, irfan, yansıtıcı akıldır; simgesel olarak “ayna” da denir; Varlık Binah’ta tecellî eder (zuhur değil), kavranır.

Hesed merhamet, şefkat, duyguların âlemidir. Hesed iniş süreçlerinde merhamettir, cömertliktir, hoşgörüdür; yükselişte (çıkışta) “aşk” olur.

Gevurah merhameti sınırlayan, onu ölçüye getiren sefiradır. *Gevurah* din, ölçü, adalet, disiplin demektir. Her bilim, bilinmek için kendi disiplinine (adaletine) gereksinir. Adalet farkındalık, furkan değil midir? Farkındalık, ayırt etme olmazsa adalet olmaz; “faruk” fark eden, ayırt edendir. Furkan “Kurân” demek değildir; “Kurân” farkı tevhid etmek, okumak, şuuruna varmak demektir.

Tiferet altı ilişki ile ortaya çıkar (Mühr-ü Süleyman). *Tiferet* Rahman’la Rahim’in buluştuğu yer, Bismillahirrahmanirrahim’dir. “*Innehu min Süleymane ve innehu Bismillahirrahmanirrahim*” (Neml: 30). *Tiferet* güldür, kalplerin kalbidir; günlük benliğin, kişiliğin arkasındaki “Ben”dir. Yunus Emre’nin dediği gibi: “*Süleyman var Süleyman’dan içeru*”, “*Bir ben vardır bende, benden içeru.*”

Nezah zafer, bilmenin kontrol edildiği yerdir; *self-control* yani zafer tacını giymek. İnsan kendi istenci ile kendi meleklerini, kendi kuvvetlerini; melekelerini, yetilerini kontrol ettiği zaman zafer tacını giyer. *Hod* ihtişam, görkem, izzettir. *Yesod* temel, asıl, bütün sefiraları kapsayan bir komplekstir. Vücut tevhide geldi mi özgür hücre yaratır; sperm özgür hücredir, organize değildir. Sperm bir noktadır (daha doğru deyişle *Yod*) ve bütün doğa onda içkindir (*immanent*). *Genesis* (yaratılış), genetik (gen bilimi), levh-i mahfuz (korunan levhalar), Tora, Tanrı kitabı genlerde yazılıdır.

Yesod temeldir, asıldır; bütün sefiraları, bütün sıfatları, “*esma-ül hüsna*”nın tamamını kendinde barındırır. Öyle bir tohumdur ki ektiğiniz zaman yine sûreta insan çıkar, bütün özellikler orada vardır. *Yesod* ayna içindeki aynadır, seksüel saflığın kaynağıdır.

Bir insanın kendi gerçek değerlerini diğer insanlara verebilmesi, yansıtabilmesi ancak *Tiferet* (güzellik) üzerinden olabilir ki bu ahlâk güzelliğidir; nitelikseldir çünkü insan nitel bir varlıktır. Bir insanın kendi hakikî değerlerini diğer insanlarla paylaşabilmesinin yolu ancak *Tiferet*’ten geçer.

Malkut mâlikiyet, egemenlik, krallıktır; varoluş burada tamamlanır. İnzâl tamam oldu, kitap inzâl oldu. Kabbala’ya göre, Tanrı’nın madde içindeki varlığı olan *şehina Malkut*’tadır.

“Ahad” bir nokta ama bir cihan, göz bebeği...